

O'QISH SAVODXONLIGI KITOBIDAGI MUALLIFLAR IJODINI O'QUVCHILARGA O'RGATISHDA DIDAKTIK O'YINLARDAN FOYDALANISH

Zulfiyaxon To'ychiyeva Abdulxamid qizi
O'zbekiston, Qo'qon DPI tayanch doktoranti (PhD)
zulfiyatoychiyeva40@gmail.com
tel: 94-552-50-69

Annotatsiya. Ushbu maqolada Boshlang'ich sinf o'qish savodxonligi darsligida berilgan asarlarni mualliflari hayoti va ijodini o'rgatishda didaktik o'yinlardan foydalanish metodikasi haqida tushuncha berilgan. O'quvchilarni adabiyotga muhabbat uyg'otishni savodxonlik davridan boshlash zarurdir.

Kalit so'z. Bilim, ko'nikma, malaka, o'qish savodxonlik, matn, adib, yozuvchi, shoir, o'qituvchi, savodxonlik, dars.

ИСПОЛЬЗОВАНИЕ ДИДАКТИЧЕСКИХ ИГР ДЛЯ ОБУЧЕНИЯ УЧАЩИХСЯ ПРОИЗВЕДЕНИЯМ АВТОРОВ КНИГИ ПО ГРАМОТНОСТИ ЧТЕНИЯ.

Абстрактный. В данной статье дается понимание метода использования дидактических игр в обучении жизни и деятельности авторов произведений, приведенных в учебнике по грамотности чтения для начальных классов. Прививать любовь к литературе учащимся необходимо с периода грамотности.

Ключевое слово. Знание, умение, чтение, грамотность, текст, писатель, писатель, поэт, учитель, грамотность, урок.

USING DIDACTIC GAMES TO TEACH STUDENTS THE WORKS OF THE AUTHORS IN THE READING LITERACY BOOK

Abstract. In this article, an understanding of the method of using didactic games in teaching the life and work of the authors of the works given in the primary grade reading literacy textbook is given. It is necessary to instill a love of literature in students from the period of literacy.

Key word. Knowledge, skill, skill, reading, literacy, text, writer, writer, poet, teacher, literacy, lesson.

Kirish. Boshlang‘ich sinf o‘quvchilari uchun didaktik o‘yinlar bilim olishning faollashtiruvchi ish turlaridan biri bo‘lib, o‘quvchilarda mustaqil tafakkur, og‘zaki va yozma nutq ko‘nikmalarini shakllantiradi. O‘quvchilarning o‘qish darslariga qiziqishini o‘stiruvchi vositalardan biri didaktik o‘yin hisoblanadi. O‘yinning maqsadi ta‘lim olishga, fanga, kitobga qiziqish uyg‘otishdir. Didaktik o‘yin bolalarda bilish jarayoniga jonli qiziqish uyg‘otadi va ma‘lumotlarni qabul qilishga yordam beradi. Bu kabi o‘yinlar bolalarning atrof-muhit haqidagi tasavvurlarini kengaytirilishiga, chuqurlashtirilishiga, tartibga solishga, qiziqish va qobiliyatlarini rivojlanishiga yo‘naltirilgan bo‘lishi lozim. O‘z navbatida bu o‘quvchilarda go‘zal va boy ona tilimizdan g‘ururlanish, axloqiy qadriyatlarimizni e‘zozlash kabi sifatlarni shakllantiradi. O‘yin elementlari didaktik vazifalarni bolalardan yashirishga xizmat qiladi, shu tariqa ular uchun qiyin bo‘lgan bilim olish jarayonini yengillashtiradi. Ta‘limiy mazmunga ega bo‘lgan o‘yinlardan, avvalo, mavzuga oid oddiy qiziqarli savol-javoblardan darsning ma‘lum qismida foydalanish lozim [1]. Shu tarzda boshqotirma, tez aytish kabi o‘yinlar muntazam o‘tkazib turilsa, o‘quvchilarda ma‘lum bir ko‘nikmalar to‘planib boradi. Shunga ko‘ra o‘quvchilar egallashi shart bo‘lgan ko‘nikma va malakalar: qayta (ko‘rsatma) olish, aniqlash (o‘lchay) olish, tasvirlay olish, tushuntira olish va bashorat qila olish qobiliyatini hosil qiladi. Dars jarayonida o‘yinlarni to‘g‘ri tashkil etish va o‘tkazishda vazifalar, qoidalar va ularning natijalarini tahlil qilish bosqichlarini aniq belgilab olish lozim. Quyida o‘qish darslari jarayonida qo‘llanilayotgan hamda ijobiy natija berayotgan bir necha didaktik o‘yinlardan namunalar keltirmoqchimiz.

Adabiyotlar tahlili va metodlari. Didaktikaga asoslangan holda biz o‘quvchilarga bilim beramiz. Ta‘lim jarayonida turli usullardan foydalanamiz. Dars turini to‘g‘ri va muvaffaqiyatli o‘tish uslubini ham to‘g‘ri tanlasak dars yaxshi natija beradi. Har bir darsni ko‘rgazmali va texnika vositalari bilan o‘tkazish joizdir. Shundagina dars bilimga boy o‘tadi. O‘qituvchi izlanuvchan bo‘lishi, darslarni rang-barang usulda o‘tishi kerak. Dars qiziqarli o‘tishi uchun faqat ko‘rgazma qurollardan foydalanib qolmay, o‘yin elementlaridan, dars davomida harakatli daqiqalardan foydalanish lozim. O‘yin elementlaridan nafaqat darsda, balki darsdan tashqari ishlarda konferensiya darslarida foydalanish mumkin. Bu albatta boshlang‘ich sinf o‘quvchilariga mo‘ljallangan. Ular bu yoshda o‘yinqaroq, tez zerikuvchan, diqqati tarqoq bo‘ladi. O‘yin orqali ularni darsga, mavzuga jalb qila olishimiz mumkin. Boshlang‘ich sinf o‘quvchilari yosh bo‘lgani uchun ularga sodda tilda tushunarli holda bilim berish va darslarda o‘yin elementlaridan foydalanish lozim. Bola hayotining asosiy qismi o‘yin bilan o‘tadi. O‘yinlar faqat didaktik vosita bo‘lmay, bola hayotining asosiy shaklidir. Shuning uchun biz o‘yinining nozik tomonlarini egallamay turib, o‘yin faoliyatini boshqarishini o‘rganmay turib oldimizda turgan mas‘uliyatli vositalarni hal qila olmaymiz. Tilni o‘rganish o‘quvchilar zehni, aqli, ongi, madaniy darajasini oshiradi va tilni puxta o‘rganmay turib, boshqa fanlarni o‘zlashtirish qiyin. Chunki har bir predmetni ifodalash, bolaga o‘rgatish hamisha so‘zlar vositasida amalga oshadi. O‘yin orqali bola faoliyati mukammallashadi, ularni jismonan rivojlanishiga yordam beradi. O‘yin jarayonida qiyinchiliklarni, to‘siqlarni

yengishga o‘rgatib boradi. O‘yin bolalar faoliyatining asosiy turi. Bola o‘yin orqali materiallarning ko‘rinishi, rangi, tuzilishi turli o‘simlik va hayvonot olamidagi o‘zgarishlarni anglaydilar. O‘yin- bu bolalar uchun o‘qish, mehnat qilish va tarbiya vositalaridir[2]. Biroq, darsning asosiy qismini o‘yin darsiga aylantirib qo‘ymaslik lozim. Bola hayotining asosiy turi o‘yindir. “Bola uchun o‘yin voqelik”- deb yozgan edi K.D.Ushinskiy, binobarin, tevarak atrofdagi voqelikdir. U bolaga xususan tushunarli bo‘lgani uchun qiziqdir, o‘yin bolaga shuning uchun tushunarli, unda qisman bolaning o‘zi yaratgan narsa bor.

Bolalarning o‘yin faoliyati maktabgacha yoshda paydo bo‘lib, o‘z taraqqiyotida oddiy taqlid qilishdan murakkab rolli o‘yinga qadar bo‘lgan yo‘lni bosib o‘tadi, bu o‘yin dastlab kishilarning predmetlar bilan bog‘liq faoliyatini, so‘ngra o‘ziga xos xususiyatlarni aks ettiradi. O‘yin o‘sib borayotgan bola organizmining zaruriy ehtiyojidir va u orqali bolalarda tashkilotchilik ko‘nikmalari tarbiyalanadi. Ammo o‘yin har qanday sharoitda ham o‘yindir. Shunday o‘yinlar ham borki, ular bolalarga mustaqillikni, oddiylikni, bir-biriga yordam berish hissini tarbiyalaydi. Yan Amos Kamenskiy Grammatik o‘yinlardan sistemali foydalanishning ahamiyati xususida gapirib, bunday deb yozgan edi: “Bola sog‘lom bo‘lishi uchun u doimiy harakatda bo‘lishi zarur, shundagina o‘yin qiziqarli o‘tadi. O‘yinga rahbarlik qilish va bolalarning hatti-harakatlarini doimo kuzatib turishi kerak. Chunki bolalar o‘yin jarayonida har tomonlama tarbiyalanadilar. Didaktik o‘yin jarayonida shunday holatlar ham tez-tez bo‘lib turadiki bolalardagi eng yaxshi kayfiyat birdan sho‘xlik, notinchlik va intizomsizlik bilan ham almashib qoladi. Bunday paytlarda o‘qituvchi ayrim bolalarga tanbex berishga majbur bo‘ladi va bu boshqaning o‘yin kayfiyatini shubhasiz tushiradi. Agar shunday vaziyat sodir bo‘lsa ham o‘yin qoidasi bilan birga qo‘shib tushuntirsa metodik jihatdan to‘g‘ri bo‘ladi. Individual didaktik o‘yin o‘qituvchi bilan o‘quvchi o‘rtasida bevosita munosabat yaratishga va bolalarning orqada qolishi sabablarini chuqurroq anglashga yordam beradi. Bunda o‘qituvchining quyidagi kabi mantiqiy topishiriqli o‘yin mashqlarini o‘tkazishi maqsadga muvofiqdir. 1. “Zanjir” o‘yini. O‘qituvchi yoki o‘quvchilar birona yozuvchi yoki shoirning nomini aytadi, bolalar esa o‘qish darsligidagi boshqa bir shoirning nomini aytishi kerak, topa olmagan o‘quvchi o‘yinni tark etadi. [3] Masalan: Po‘lat Mo‘min, Abdulla Avloniy

2. “Men qaysi shahardanman” o‘yini o‘quvchilar uchun juda qiziqdir. O‘yin qoidasi quyidagicha: Masalan 20 ta bola bo‘lsa ularni besh guruhga bo‘lamiz va ularning oldiga doira chizamiz. Har bir doira ichiga bir shaharning nomini yozamiz. Masalan: Namangan, Farg‘ona, Andijon kabi shaharlar doira ichiga yozilgach, doirachalar ichiga shu viloyatlarda tug‘ilgan, o‘qish darsligida asarlari kiritilgan yozuvchi va shoirlarni doiralar ichiga yozish kerak bo‘ladi. Har bir o‘quvchi 1 tadan yozib chiqadi. Shundan so‘ng barcha bolalar yana o‘z o‘rinlariga keladi. Qaysi guruh bolalari doirani tezroq to‘ldirsa, o‘sha guruh yutib chiqadi[4].

3. “Qarsak” o‘yini. Dorskaga 6 ta o‘quvchi chiqadi. O‘qituvchi Po‘lat Mo‘minning o‘qish darsligidagi asarlarini aytadi, ya‘ni to‘g‘ri bo‘lsa o‘quvchilar qarsak chalishlari kerak bo‘ladi. G‘oliblar rag‘batlantiriladi. O‘yin orqali o‘quvchilarni topqirlik, sezgirlikka,

hozirjavoblikka o‘rgatiladi. Amaliyot davomida darslarda o‘yin elementlaridan foydalanilsa, dars qanchalik qiziqarli bo‘lishiga guvoh bo‘ldim.

4. “Mozaika” o‘yini. Biror yozuvchi yoki shoirning rasmlari qirqib qo‘yiladi. o‘quvchi rasmni birlashtirib o‘sha rasmda tasvirlangan shoir yoki yozuvchining asarlari va hayoti haqida ma’lumot berishi kerak. Masalan: Anvar Obidjon Farg‘ona Anvar Obidjon Andijon Muhammad Yusuf Namangan 1947-yil Farg‘ona viloyati Oltiariq tumani Poloson qishlog‘ida tavallud topgan Anvar Obidjon shoir va dramaturg sifatida o‘nlab to‘plamlar, kitoblar nashr ettirgan. O‘zbekiston xalq shoiri (1998). Toshkent davlat universiteti (hozirgi O‘zMU)ning jurnalistika fakultetini tugatgan. Anvar Obidjonning ohang va uslub jihatidan o‘ziga xos hajviy asarlari o‘zbek bolalar adabiyotida yangi yo‘nalishni shakllantirdi. Qissa va hikoyalari zamonaviy, sodda va ta’sirchan. Uning birinchi kitobi 1974-yilda “Ona yer” nomi bilan “Yosh gvardiya” nashriyotida bosilib chiqdi. Shundan buyon adibning “Bahromning hikoyalari”, “Olovjon va uning do‘stlari”, “Ey, yorug‘ dunyo”, “Ketmagil”, “Bezgakshamol”, “Masxaraboz bola”, “Juda qiziq voqea”, “Oltin yurakli avtobola”, “Dahshatli Meshpolvon”, “Meshpolvonning janglari”, “Odobli bo‘lish osonmi?”, “Meshpolvon” va boshqa ko‘plab she’riy va nasriy kitoblari chop etildi. Respublika teatrlarida pyesalari sahnalashtirilgan. Mazkur asarlarning deyarli ko‘pchiligida odamlar va hayotdagi nopok tomonlar, illatlar, nuqsonlar goh achchiq, goh istehzoli, goh mayin kulgu vositasida fosh etiladi. Anvar Obidjon o‘z ustozlari Abdulla Qahhor, Said Ahmad, Ne‘mat Aminov kabi iste’dodlar safini to‘ldiradi, deb ishonsa bo‘ladi. Anvar Obidjon 1997-yil “Shuhrat” medali bilan taqdirlangan, 1998-yilda “O‘zbekiston xalq shoiri” unvoniga sazovor bo‘lgan.

5. “O‘ylab top” o‘yini. Sinf 2 guruhga ajratiladi. Bolalar bir-biriga qarab saflanadi. Birinchi guruhdagi birinchi o‘quvchi bitta adibning ismini aytdi, ikkinchi guruhdagi birinchi o‘quvchi uning oxirgi harfiga boshqa bir adibning ismini aytadi. Agar aytolmasa o‘yindan chiqadi. O‘yin shunday davom etadi. To oxirgi o‘quvchigacha. O‘yindan chiqqan o‘quvchi o‘yin tugagandan song o‘z mahoratini ko‘rsatadi. Oxirida o‘yin haqidagi fikrlar so‘raladi.

7. “Sen bo‘shsan” o‘yini. O‘yinda 3 ta bola qatnashadi. Boshqaruvchi tomonidan ketma-ket bolaning ismini aytgan holda savollar beriladi. Ular javob beradilar. Mabodo javob bermasa qolgan o‘tirgan o‘quvchilardan so‘raladi. Har bir bolaga 5 tadan savol berilgandan so‘ng ular o‘yindan chiqarish uchun 1 kishining ismini yozadilar. Agar bittadan to‘g‘ri kelsa, o‘sha o‘yin davomida g‘olib o‘quvchi kimni chiqarish uchun ism aytadi. Keyin bola o‘yindan chiqadi. Chiqish davomida nimani bilmadi va bilib olganligi haqida so‘zlab beradi[5] .

8. “Ziyraklik” o‘yini. Bu o‘yinda o‘quvchilar 2 guruhga bo‘linib, sinf xonasida bir-biriga qarab tiziladilar. I guruhdagi 1 chi o‘quvchi bitta adibning asarlarini aytadi. 2 guruhdagi o‘quvchi uning asari nechinchi sinf darsligida berilganligini aytadi. Keyin 2 guruhdagi 2 o‘quvchi yana boshqa adibning asarini aytadi. O‘yin o‘quvchilarning barchasi aytguncha davom etadi. 1 guruhning 2 chi o‘quvchi nechinchi sinf darsligida berilganligini aytadi. O‘yin shunday oxirgi o‘quvchigacha davom etadi. O‘yin tugagandan so‘ng o‘quvchidan o‘yinga munosabati qandayligi va o‘yinda o‘zini qanday his qilganligi so‘raladi. Masalan:1-guruh

o‘quvchisi Dilshod Rajab “Yurt qalqonlari” she’ri 2-guruh o‘quvchisi 1-sinf “O‘qish kitobi” darsligida

9. “Mashina odam” o‘yini. Barcha 6 ta yoki 4 tadan bo‘lib o‘tirgan bolalarga 3 daqiqa vaqt beriladi. Ular 3 minut davomida biror asarni sahnalashtirgani tayyorlanadilar. Vaqt o‘tgandan so‘ng har bir guruhga navbat bilan o‘zlarini tayyorlagan ishlarini namoyish qiladilar. Qolgan bolalar qaysi asar, asar muallifi haqida ma’lumotlarni aytadilar.

10. “Shahzoda va malikalar” harakatli o‘yini Sinf o‘quvchilari 3 tadan guruhchaga birlashtirilib, 2 tasi ark (bir-birining qo‘liga qo‘lini qo‘ygan holda, ark - saroy hosil qiladilar), o‘rtadagi o‘quvchi yo shahzoda yo malika vazifasini bajaradi. Boshlovchi “podshoh” vazifasida bo‘lib, farmonlar beradi, ya’ni, “Malika va shahzodalar sayrga chiqinglar!” Malika va shahzodalar farmonga ko‘ra arkdan chiqib, “sayr” qilishadi. “Malika va shahzodalar saroyga qayting!”- farmonidan so‘ng, barcha saroyga qaytishga harakat qiladi. Podshoh ham shahzoda yoki malikalardan birining o‘rniga kirib oladi. Saroydan tashqarida qolgan boshlovchi “podshoh” vazifasini o‘taydi va hokazo[6] .

Natijalar va muhokama. O‘qituvchi kasb mahoratining shakllanishida qobiliyat muhim ahamiyatga ega. Chunki pedagogik ko‘nikma negizida o‘quvchi bilan amalga oshirishi lozim bo‘lgan ta’lim va tarbiyaviy munosabat turadi. Ana shu munosabatning uzluksiz va barqaror tus olishi muayyan pedagogik texnologiyani keltirib chiqaradi. “Kadrlar tayyorlash Milliy dasturi” asosida yaqin yillarda ta’limning mutlaqo yangi metodikasi ishlab chiqiladi. Bu esa yangicha pedagogik mahorat talab etadi. Shunga ko‘ra pedagogik texnologiyada o‘qituvchining metodik mahorati muhim ahamiyat kasb etadi. Aniqroq qilib aytganda, yangi metodik mahorat-yangicha pedagogik texnologiya demakdir. Yangicha pedagogik texnologiyaning asosiy maqsadi va vazifasi yangi metodik mahoratni o‘rganish, umumlashtirish va ommalashtirishga qaratilgan bo‘ladi[7] .

Xulosa. Xulosa qilib aytganda bilim va qobiliyatining yuzaga chiqishi o‘qituvchining ijodkorligi, yangi pedagogik texnologiyasini kasb-mahorati asosida amalga tatbiq etishdir.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. www.ziyounet.uz
2. J.G‘.Yoldoshev,S.A.Usmonov. “Pedagogik texnologiya asoslari”. Toshkent, 2004 – B.123.
3. “Uzluksiz ta’lim” jurnali 2-son 2018 yil 38-bet
4. “Xalq ta’limi” jurnali. 6-son 2019-yil 12-bet.
5. Didakticheskiye igri na urokax matematike. V.G.Kovolenko. Moskva “Prosvisheniye”. 1990 63-bet
6. Didakticheskiye igri na urokax matematike. V.G.Kovolenko. Moskva “Prosvisheniye”. 1990 65-bet
7. N.N.Ne‘matova. Guruhlarni tashkil etishni interfaol metodlari. Buxoro – 2006 yil – B. 123